

**ДОБРОМИЛЬСЬКА РЕФОРМА ЧИНУ св. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО В
КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ЙОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Характерною рисою процесу національного відродження українців Східної Галичини у XIX ст. є боротьба їхніх провідних установ за піднесення культурно-освітнього рівня та самосвідомості населення краю. Одне з чільних місць у процесах організації просвіти та розвитку культурного життя українців Східної Галичини у XIX ст. належить унійній церкві. Дослідження еволюції та наслідків діяльності окремих її інституцій у даному руслі уможлиблює глибоке вивчення “українського ренесансу” XIX ст. Досвід минулого, крім цього, після відповідного опрацювання, з успіхом може бути використаний на етапі сьогодення.

Безпосередньо стрижнем дослідження стануть події історії розвитку Василянського чину (чин тут – спільнота заснована, компетентною церковною владою [5, с.149]; в науковій літературі вживається синонімічний термін – орден) св. Василя Великого (далі – ЧСВВ) в Східній Галичині у другій половині XIX ст. Свого часу вони сколихнули громадську думку українського та польського населення краю, що відображено у великій кількості дописів до тодішніх крайових видань [6, с.67; 7, с.54; 12, с.202]. Суспільна напруженість, яка була зумовлена цими подіями, на думку деяких дослідників, виявилась одним із факторів, які спричинились до усунення з митрополичого престолу митрополита Йосифа Сембратовича (1870-1882) [10, с.246]. Мова йде про так звану Добромильську реформу ЧСВВ. Згодом над даною проблемою працювали науковці, здебільшого пов'язані з церковними колами. Серед них – о. М.Каровець, о. Атанасій Великий, о. І.Назарко та ін. Більшість із них торкалися проблеми, яка цікавить нас, оглядово, через загальний характер своїх праць з історії церкви. Узагальнюючих робіт, які б присвячувались безпосередньо даній проблематиці, на сучасному етапі, на жаль, немає.

XIX століття позначилось низкою кризових явищ у середовищі ЧСВВ. Насамперед далася взнаки політика російського царату, спрямована на ліквідацію унійної церкви на тих територіях, які після розподілів Речі Посполитої відійшли під його управління. Одним з її наслідків було розформування монастирів ЧСВВ у 1839 р. у Литві, Білорусії та на Правобережній Україні [10, с.251]. У 1864 р. така ж доля чекала на осідки ЧСВВ в Холмщині. Останнім монастирем василян на підросійських землях був монастир у Варшаві, який зліквідували у 1872 р. Таким чином,

збереглися тільки ті осередки чину, які були розміщені на територіях, підконтрольних Австрійській імперії (з 1867 р. – Австро-Угорській). В Галичині, де було створено Святоспаську провінцію чину, у 1858 р. нараховувалось 14 монастирів з 77 монахами [2, с.62]. Так на середину XIX ст. виглядало становище ордену, який в період т. зв. “золотої доби” свого розвитку (1750-1772 рр.) нараховував 155 осередків з 1235 монахами і був “найчисленнішим монашим чином на українсько-білоруських землях” [2, с.49].

Не менш відчутного “внутрішнього” удару зазнав Василіанський орден від діяльності австрійського монарха Йосифа II. Його реформи “освіченого абсолютизму”, які стосувались релігійної сфери життя монархії, попри окремі позитивні моменти (урівняння в правах служителів різних релігійних культів тощо) виявились “отрутою сповільненої дії” для монаших спільнот імперії, зокрема й для василіан. Так, представникам державного апарату дозволялося втручання у внутрішні справи життєдіяльності монастирів; ченцям не заборонялося зберігати особисті заощадження тощо. Через це занепада дисципліна в середовищі чернецтва, що болісно позначилось на внутрішньому житті окремих спільнот та їхній діяльності загалом [4, с.67-68].

Намагання подолати кризу шляхом проведення провінційних капітул (капітула тут – збори членів чернечого інституту) та залучення монастирів Галицької провінції Найсвятішого Спасителя до заходів, які здійснювалися в ході загальної візитації (огляду) всього чернецтва Австрійської імперії (1852 р.), не давали очікуваного результату: “в другій половині XIX ст. Василіанські монастирі здебільша опустіли, а чернечий дух занепав” [15, с.307].

Виходячи з даної ситуації, керівництво Греко-католицької церкви наважилось на проведення загальної реформи чину. До здійснення цього завдання вирішено було залучити представників Societas Jesu (католицький чин єзуїтів), які з 1852 р. відновили свою діяльність в межах Австрійської монархії. 12 травня 1882 р. було видано апостольський лист Папи Лева XII, що стосувався реформи чину св. Василя Великого в Галичині під назвою “Singularae presidium” [11, с.430].

Центром реформи став монастир у Добромилі (сучасна Львівська область), де єзуїтами було створено новіціат (час випробовування для осіб, які бажають вступити до монастиря [14, с.224]), з метою виховання нового покоління ченців. Проте відразу ж навколо цих подій завирували громадські пристрасті. В умовах постійного польсько-українського протистояння, яким було позначене політичне, культурне та релігійне життя Галичини в складі “Королівства Галиції і Лодомерії” у XIX ст., загал українського суспільства включно з деякими представниками духовенства (наприклад,

о. Данило Тянячкевич) різко виступив проти здійснення модернізації ЧСВВ руками єзуїтів-поляків. Головним аргументом було побоювання процесу ополячення василіан, які завжди виступали однією з найміцніших опор греко-католицької церкви.

Проте реформа здійснювалась, фактично, з “точністю до навпаки” відносно настроїв громадськості. За декілька десятиліть єзуїтам вдалось повністю оновити внутрішнє життя ЧСВВ. Ними, зокрема о. П.Маковським, о. Г.Щепковським, було виховано нову генерацію василіан, які незабаром очолили різноманітні сфери життєдіяльності не тільки чину, але й усієї унійної церкви [13, с.327]. До них відносимо Йосафата Коциловського (єпископ, професор богослов'я, організатор релігійно-громадських товариств, засновник тижневика “Український Бескид”), перших протоігуменів оновленого ЧСВВ – о. Марка Галушинського, о. Анастасія Калиша (автор матеріалів з науково-релігійної та громадської тематики), о. Платоніда Філяса (співзасновник та редактор василіанського періодичного видання “Місіонар”, керівник першої василіанської місії в США (1902-1904 рр.), згодом – апостольський адміністратор УГКЦ в Австрійській монархії (1914-1916 р.)). За період санації ЧСВВ зміцнів і відновив ту різнопланову діяльність, метою якої було піднесення рівня духовності широких верств Східної Галичини. Але в контексті поглиблення релігійності здійснювались заходи, що позитивно впливали на розвиток культурно-освітнього та національного життя українців краю. До них можемо віднести створення шкіл, що було надзвичайно актуально і для процесу національного відродження та утвердження українців. У другій половині XIX ст. під опікою чоловічої та жіночої віток Василіанського чину діяли навчально-виховні заклади різного рівня у Бучачі (до 1893 р.), Дрогобичі (до 1914 р.), Лаврові (до 1911 р.), Словіті, Яворові, Львові, Станіславі [3, с.87,121-123,151; 16, с.95-98,104-105,123-126]. Василіани були причетні до поліпшення “дидактично-педагогічної” підготовки вчителів шляхом організації учительських семінарій в Бучачі (1855-1865 рр.), Яворові (з 1906 р.) [1, с.162; 3, с.121,123; 16, с.107].

У 1895 р. в Жовкві було засновано друкарню з метою поширення релігійної та пізнавальної літератури українською мовою. З 1897 р. видавництво започаткувало вихід відомого своєю популярністю серед широких верств українців періодичного видання “Місіонар”. Зреформовані василіани активно працювали над організацією реколекційних, місійно-просвітницьких акцій. Вищезгаданий перелік видів праці представників ЧСВВ далеко не повний. Монастирі чину виступали осередками бібліотечної, архівної справи. Ченці оновленого ордену впроваджували нові богослуження, виступали організаторами молодіжних релігійних товариств (наприклад – марійських дружин); спричинились до заснування

нових чернечих організацій в системі Української греко-католицької церкви (наприклад – згромадження Сестер Службениць). Фактично вони “відновили обличчя духовного життя в Галичині, зміцнивши Церкву, піднісши на вищий щабель духовний стан галичан-українців” [4, с.72]. В ході реформи відбувається зростання чисельності ЧСВВ: на 1904 р. тільки чоловіча вітка ЧСВВ налічувала 13 монастирів, в яких мешкали 173 ченці [13, с.341]. Таким чином, процес оновлення виявився вдалим; він, зміцнивши чин внутрішньо, підготував його до випробовувань буремного ХХ ст. У 1904 р. реформу було завершено. Єзуїти передали всі важелі управління чином у руки василіан. Даючи оцінку реформі, о. Макарій Каровець зазначав, що звинувачення ордену єзуїтів у спробі колонізації ЧСВВ були “цілком безпідставними” [8, с.267].

Отримавши новий імпульс, василіани до початку Першої світової війни посилювали роботу у трьох головних напрямках праці з суспільством: виховно-душпастирському, видавничому та освітньому. Цим представники ордену безпосередньо спричинились до покращення культурно-освітнього життя українців Східної Галичини. Таку ж мету намагались досягнути своєю працею у др. пол. ХІХ ст.–на поч. ХХ ст. – інші культурно-просвітницькі товариства (“Просвіта”, “Рідна школа” та інші.). Доцільним, виходячи з цього, видається дослідження місця ЧСВВ у вищезгаданому напрямі праці в порівнянні з цими установами. Важливо прослідкувати етапи та характер їхньої співпраці зважаючи на специфіку, яка була притаманна кожній з цих інституцій. Окрім цього, факт співпраці представників польської національності з *Societas Jesu* та василіан є прикладом толерантної взаємодії у міжнаціональних стосунках. Цей досвід, а також набуток представників ЧСВВ у сферах освіти і виховання, слід розумно використовувати і сьогодні.

1. Барна М.М., Гірний О.І. Еволюція педагогічної освіти та державотворчі процеси у Східній Галичині (1772-1939рр.) // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2 (11). – С.159-167.
2. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіанського Чина ХVІІ-ХХ ст.: Топографічно-статистична розвідка // Записки Чина св.Василія Великого – Рим : P.P.Basiliani, 1979 – Серія II. – Секція I. – Т.ХІ. – 217 с.
3. Ваврик М. По василіанських монастирях. – Торонто: Видавництво й друкарня ОО. Василіан, 1958. – 286 с.
4. Вейнар М. Василіани в українськiм народі. Нью-Йорк: Видавництво ОО.Василіан Слово Доброго Пастиря. 1950. – 81 с.
5. Кодекс канонів східних Церков, проголошений Іваном-Павлом II.: Авторизований переклад. – Львів: Видавництво ОО. Василіан, 1995. – 471 с.
6. Каровець М. Велика Реформа Чина св. Василія Вел. 1882 року: В 4 ч. – Львів: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1933. – Ч II. – 204 с.
7. Каровець М. Велика реформа Чина св.Василія В. 1882 р.: В 4 ч. – Жовква: Видавництво ЧСВВ в Жовкві, 1938. – Ч III. Кн. СL VIII. – 533 с.

8. Каровець М. Велика реформа Чина св.Василя В. 1882 р.: В 4 ч. – Жовква: Видавництво ЧСВВ в Жовкві, 1938. – Ч.IV. – 449 с.
9. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. - К: Основи, 1994. – Т.І. – С.413-450.
10. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим: Українська Папська колегія св.Йосафата, 1990. – 296 с.
11. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського Теолого-катехистичного духовного інституту, 1999. – 526 с.
12. Назарко І. Київські і Галицькі митрополити: Біографічні нариси (1590-1960). – Торонто: Видавництво Отців Василіан, 1962. – 271 с.
13. Нарис історії Василянського Чину св. Йосафата // Записки Чина св. Василя Великого. – Рим: Видавництво ОО. Василіян, 1992. – Серія II. – Секція I. – Т.48. – 640 с.
14. Новиціат // Христианство: Энциклопедический словарь: В 3 т. М.: Большая Российская энциклопедия, 1995. – Т.II. – С.224.
15. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. – Люблін: Wydawnictwo Futura, 1994. – 364 с.
16. Цьорох С. Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василянок. Видання 2-е. – Рим: Бібліотека наукових і популярних творів монахинь Василянок, 1964. – Т.III. – 228 с.

Drohobycy I.

DOBROMYL REFORM OF A SAINT GREAT VASYLY GRADE IN A CONTEXT OF EVOLUTION OF ITS CULTURAL - EDUCATIONAL ACTIVITY

The axis of this article is the events , which had been knited with the reform of monkish order calling by st. Basil Magnum (OBSM). In the second part of CIC-th century it had shaken a mood of a people at East Galicia. The reform had began in Dobromyl, and had influence on many important processes at religios, culture, education in the region, not only in CIC-th century but at CC-th century too. The author also had made an attempt to show the role of Polish members of Societas Jesu in successful carry out (conduct) of reform. He tried to accent on a necessity make use of such experience in a collaboration between the peoples today.

Делятинський Р.І.

СТАНОВИЩЕ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВЕНСТВА СТАНІСЛАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УГКЦ В 1919-1920 рр.

Після вимушеного відступу УГА за Збруч 16 липня 1919 р. Галичина опинилася під військовою окупацією Польщі, однак її політично-правове становище залишалося невизначеним і відкривало “перспективу боротьби за реалізацію права на самовизначення” [25, с.153]. Тому початковий період польської окупації можна розглядати як продовження боротьби за українську державність, в якій взяли участь всі національно свідомі верстви українського народу, в т.ч. греко-католицьке духовенство.

У сучасній історіографії чимало досліджень присвячено діяльності УГКЦ у міжвоєнний період [див.: 21, 22, 24, 26-30, 32]. Однак мало уваги звернено на діяльність ієрархії та духовенства УГКЦ на початку польської